

Motion till riksdagen 2005/06: MJ592

av Maria Wetterstrand m.fl. (mp, -)

Kemikalier och folkhälsa

Motionen delad mellan flera utskott

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförs om att syntetiskt framställda kemiska ämnen som regelbundet kan återfinnas i mätbara nivåer i människors blod, mjölk eller vävnad skall betraktas såsom farliga ämnen och föras upp på en särskild lista för omedelbar avveckling.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförs om att ge ökad prioritering åt behovet av ökad kunskap kring sambanden mellan kemisk exponering i vardagslivet och effekter på folkhälsan.¹
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförs om behovet av att utreda hur ökad kunskap kring ohälsa på grund av exponering för kemikalier i vardagsmiljö kan tillföras eller öka hos primärvården och i främsta rummet hos berörd läkarkår.¹
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförs om att genom hälso- och sjukvårdens organisation genomföra ett brett och uthålligt analysprogram för att kartlägga förekomsten av farliga ämnen och CMR-ämnen hos allmänheten, i synnerhet hos kvinnor i barnafödande ålder och hos barn.¹
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförs om att tillsätta en heltäckande utredning av vilka socioekonomiska kostnader som orsakas av kemikalier och föreslå verktyg för hur dessa kostnader skall betalas av den kemikalieproducerande sektorn.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförs om att utvecklingen inom folkhälsan är beroende av en hög skyddsnivå inom kemikaliepolitiken.¹
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförs om att regeringen bör öka sina ansträngningar att politiskt påverka innehållet i Reach så att ambitionsnivån för skydd återupprättas eller blir så hög som möjligt och att förslaget till regelverk i EU ger utrymme för de enskilda medlemsstaterna att ha högre krav.

Fel! Okänt namn på

8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anføres om att utveckla nya strategier för att uppnå de mål som riksdagen antagit i Kemikaliestrategi för en giftfri miljö (prop. 2000/01:65).
9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anføres om att Sverige i enlighet med vad som sagts i Kemikaliestrategi för giftfri miljö, delmål 1, vidtar nationella åtgärder för att säkerställa att det senast 2010 skall finnas uppgifter om egenskaperna hos avsiktligt framställda eller utvunna kemiska ämnen som hanteras på den svenska marknaden.
10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anføres om att Sverige i enlighet med Kemikaliestrategi för giftfri miljö snarast börjar tillämpa principen om lagstadgad substitution enligt den s.k. produktvalsprincipen av farliga kemiska ämnen då mindre farliga eller ofarliga ämnen finns tillgängliga.
11. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anføres om att Sverige i enlighet med Kemikaliestrategi för giftfri miljö snarast vidtar åtgärder för att konsumenter skall ges tillgång till information om varors innehåll av ämnen med farliga egenskaper och huruvida en vara ger upphov till användning eller produktion av farliga ämnen i tillverknings-, användnings- eller avfallsledet.

¹Yrkandena 2–4 och 6 hänvisade till SoU.

Inledning

Folkhälsofrågor handlar inte enbart om övervikt, förslitningar, stress och andra traditionella hälsofrågor. Folkhälsa har i många stycken en tydlig koppling till samhällsutvecklingen. De flesta politikområden och de flesta förändringar som sker i samhället har i någon mån betydelse för folkhälsan. Miljöpartiet de grönas avsikt är inte att i denna motion vara heltäckande utan att fokusera på spridningen av kemikalier, människors exponering för dem i vårt vardagsliv och hur det påverkar vår hälsa.

Utvecklingen inom kemikalieindustrin har onekligen bidragit till det välstånd vi har idag, men den har också en baksida som tydligt visar behovet av omställning till hållbar utveckling. Den kemiska industrins bidrag till välståndet bygger i hög grad på spridning av otillräckligt testade kemiska ämnen i naturen och till våra kroppar. Vi utsätts oavbrutet för små mängder av dessa ämnen men vet mycket litet om vad denna kroniska exponering orsakar på sikt.

Att det på våra soptippar lakas ut skadliga kemikalier som förorenar vattendragen är sedan länge ett känt faktum. Men att samma varor innan de hamnat på tippen står i våra bostäder och avger kemiska ämnen, det talar vi inte mycket om. När det som passerat våra kroppar i form av läkemedelsrester och andra kemikalier som vi intar genom föda, inandning och direkt genom huden, skapar problem i omgivningen är det en greppbar politisk fråga, men vad det som stannar i våra kroppar gör med oss blundar vi för.

Det är inte länge sedan hamnarbetare skadades på grund av att de gick in i en container som inte luftats tillräckligt. Vid transporter mellan kontinenter fylls containrar med gifter som skall förhindra att skadedjur och annat oönskat biologiskt material reser med. Hur mycket av dessa giftrester som sedan finns kvar i konsumentprodukterna när de kommer till hemmen vet vi troligen mycket lite om.

Exempel som visar eller antyder att människors hälsa och utveckling redan påverkas av en lågintensiv men kronisk exponering för kemiska ämnen finns det gott om. Vi har alla mjukgörare från plaster och flamskyddsmedel från datorer och textilier i vårt blod.

I våra vardagsliv intar vi mängder av okända kemikalier via maten, den luft vi andas och direkt genom huden. Tillverkning, användning och spridning av dessa för våra kroppar främmande, och oftast okända ämnen, regleras endast sällan i lagar.

Kunskapsbrist

Vi saknar inte bara kunskap om de allra flesta ämnen som används och som vi utsätts för. Vi saknar även kunskap om hur de fungerar i kombination med varandra. Det gäller inte bara hur stor del av en substans som kroppen kan ta upp, det kan även handla om att en effekt av ett ämne kan bli en helt annan än den tänkta i en miljö där det inte är tänkt att användas.

Fel! Okänt namn på

Dessutom bildas andra kemiska ämnen när en kemikalie bryts ned. Det nya ämnet – nedbrytningsprodukten – kan vara farlig även om det ursprungliga ämnet ansågs vara ofarligt. Så var fallet med till exempel DDT. Det var egentligen inte DDT som var farligt, utan nedbrytningsprodukten DDE. Kemiska reaktioner är oändligt komplexa och med det kraftigt ökande antalet olika kemikalier i vår vardagsmiljö blir det allt svårare att veta något om hur vår hälsa påverkas av naturfrämmande ämnen.

Människan har utvecklats under hundratusentals år till att bli den biologiska varelsen vi är idag. Genom utvecklingen har de individer som klarar jordens naturliga miljö överlevt och fortplantat sig medan de som inte har tålt vissa ämnen eller företeelser har dukt under. Genom denna evolution vet vi vad människan i allmänhet tål men inte vad hon inte tål. Vi vet att de flesta av oss klarar naturliga ämnen i de nivåer de naturligt förekommer och i de kombinationer de förekommer. Vi vet också att vi i allmänhet klarar deras nedbrytningsprodukter. Men vi vet inte hur vi påverkas på sikt av de nya kemiska ämnen som människan tillverkat de senaste decennierna.

Ökande problem

Många forskare menar att många hälsoproblem på befolkningsnivå är kopplade till den nya kemiska förorening som skapats genom spridning av naturfrämmande ämnen men det är i det närmaste omöjligt att veta vilka ämnen och vilka symptom det handlar om på grund av alla faktorer som inverkar.

Samtidigt ökar andelen barn som uppvisar överkänslighet och reaktion av något slag för vart år. Det gäller såväl livsmedelsallergier som besvär med luftvägar och hudreaktioner. Ibland påstås det att vi har det för rent och välstädat så att barnen inte härddas mot smuts. Vid andra tillfällen framkommer att rengöringsmedel kan vara en bidragande orsak till exempelvis hudproblem och att golv av PVC-plast kan orsaka astma.

Det blir även allt vanligare med diffusa diagnoser. Trötthet, utbrändhet och elöverkänslighet är några av de senaste decenniernas allt vanligare sjukdomsbegrepp. Adhd och andra bokstavsdiagnoser är nya tillstånd som hittills saknar förklaring men som vissa forskare menar åtminstone delvis kan bero på kemisk påverkan i foster- och småbarnsåldern. Vissa former av cancer ökar dramatiskt och det finns många rapporter om att spermieproduktionen hos män i västvärlden har påverkats.

Man får en känsla av att det saknas mycket kunskap om orsakerna bakom dessa typer av diagnoser. Många sjuka människor har en bestämd egen uppfattning om orsaken till den upplevda eller verkliga ohälsan, men det behöver inte betyda att det är det verkliga sambandet. Inte ens om den upplevda orsaken till ohälsan elimineras behöver det vara den verkliga orsaken till att patienten då anser sig frisk. Det finns alltid en psykologisk dimension i upplevd ohälsa som ytterligare försvårar tolkningen av och kunskapsinsikten kring sambanden mellan nya kemiska föreningar i vår miljö och ökad ohälsa.

Det är inte ovanligt att sjuka personer upplever att en kort överexponering kan vara det som triggat igång en permanent överkänslighet. En svåröppnad förpackning kan ha orsakat ett stänk eller en dusch av ett ämne i ansiktet eller på händerna. Chocken och rädslan kan i kombination med den faktiska exponeringen, hur kort den än varit, leda till framtida svårigheter så fort exempelvis en doft av ämnet finns i närheten. Luftrörsproblemen är inte mindre besvärande bara för att de exempelvis bygger på rädsla i stället för en bakterie.

Bland annat på grund av alla dessa osäkerhetsfaktorer finns det ett stort behov av ökad kunskap om kopplingen mellan folkhälsan och den allt mer förorenade vardag de flesta av oss människor lever i.

Exponeringen och dess pris

Det skulle gå att skriva sida upp och sida ned med härresande fakta om kemikalernas kända och misstänkta påverkan på vår hälsa. Likaså skulle man kunna fylla böcker med exempel. Men detta har redan gjorts och det finns gott om material för den som vill veta mer. Istället för att trötta ut med sådant vill Miljöpartiet fokusera denna motion på två saker som säger allt om hur angeläget detta är.

Den första handlar om hur utsatta vi är. Redan som dibarn får vi i oss gifter genom bröstmjölken. I studier av vanliga kvinnors bröstmjolk har över 350 olika naturfrämmande ämnen återfunnits. Bland ämnena finns kända farliga ämnen såsom DDT, PCB och dioxiner, men även mindre kända ämnen såsom flamskyddsmedel, mjukgörare och doftämnen, så kallade syntetiska mysiker. Förvisso anser Miljöpartiet att det med all sannolikhet är betydligt bättre att amma sitt barn än att ge det bröstmjölksersättning, men förekomst av gifter i mjölken borde stämna till eftertanke hos politiker och näringsliv.

Men exponeringen börjar tidigare i livet än så. I en färsk undersökning från Nederländerna undersöktes innehållet i blod från nyblivna mödrar. Prover togs av moderns eget blod men även från blodrester i den nyligen avklippta navelsträngen. Forskarna sökte efter åtta farliga ämnen som förekommer i datorer, livsmedel, leksaker, kläder, parfym och skor. Samtliga ämnen påträffades i blodproverna.

Forskare säger också att de hundratals naturfrämmande ämnen som påträffats i mänskligt blod bara är toppen av ett isberg. I blodet finns antagligen många, många fler ämnen som man inte har letat efter än. För de ämnen som identifierats i ovanstående studier finns kunskap som säger att ämnena de facto är farliga eller misstänkt farliga. Detta baseras antingen på att de vid djurförsök visat sig vara cancerogena, mutagena och reproduktionsstörande (CMR) eller allergiframkallande.

Ett annat kriterium, som ofta är lättare att fastställa, är om ämnena är svårnedbrytbara, persistenta, eller om de ansamlas i fettvävnad, bioackumulerbara. Denna senare kategori kallas PB-ämnen och blotta vetskapen att de är persistenta och bioackumulerbara gör att de allmänt i Sverige betraktas såsom farliga. Ändå används de och tillåts komma in i våra kroppar.

Fel! Okänt namn på

Industrins kemikalieanvändning

Vad som kanske är än värre är den stora grupp av ämnen som vi faktiskt inte vet något om. Av de cirka 30 000–70 000 kemiska ämnen som används industriellt – i våra produkter, i tillverkningsprocesser, i jordbruket – har knappt några procent genomgått ordentliga tester. Inte ens en tiondel av dem har undersökts för cancerframkallande effekter och än färre har kontrollerats ifråga om sin förmåga att orsaka allergier eller utvecklingsskador.

Enligt Kemikalieinspektionen är troligen hälften av alla ämnen som används farliga på något sätt. Minst 10 000 av dem skulle anses direkt hälsofarliga – om man bara hade information. Många av dem får vi i oss dagligen och stundligen utan att veta det.

Vad gör dessa ämnen med våra kroppar? Med våra barn? Hur kan vi tillåta användning av kemiska ämnen som är persistenta och bioackumulerbara, som återfinns i blodet hos foster, i kvinnors mjölk och i vuxna människors vävnad? Självklart borde det blotta faktum att ett naturfrämmande kemiskt ämne påträffas i människors blod, bröstmjölk eller vävnad innebära att ämnet avvecklas snabbt eller förbjuds. Riksdagen bör därför tillkännage för regeringen som sin mening att syntetiskt framställda ämnen som regelbundet kan återfinnas i mätbara nivåer i människors blod, mjölk eller vävnad skall betraktas såsom farliga ämnen oavsett vilket dataunderlag som finns i övrigt och att sådana ämnen bör föras upp på en särskild lista för omedelbar avveckling.

Lågdosexponering

En annan fråga som uppstår när man inser vidden av problemet är hur stor del, och vilka, av de många oförklarade hälsoproblemen i samhället som orsakas av vår kroniska exponering för kemikalier i låga doser? Vår kunskap kring kemikaliernas påverkan på vår hälsa behöver ökas dramatiskt för att klarlägga viktiga samband och möjliggöra vidtagandet av politiska åtgärder i syfte att skydda människors hälsa. Miljöpartiet vill ge ökad prioritering åt behovet av ökad kunskap kring sambanden mellan kemisk exponering i vardagslivet och effekter på folkhälsan; detta är angeläget. Detta bör riksdagen ge regeringen till känna som sin mening.

Vårdens fortbildningsbehov och samarbete

Forskningen är därmed viktig för att öka förståelsen av sambandet mellan ohälsa och en växande exponering för naturfrämmande ämnen i vår vardagsmiljö, men det räcker inte. Vården, främst primärvården och dess läkarkår, måste erbjudas möjligheter att öka sin kompetens på området. Trots de svarta hålen av okunskap inom området finns det också kunskaper som måste tas tillvara. Många forskare arbetar dagligen med att försöka fastställa kausala

samband men det är mycket svårt eftersom omvärldsfaktorerna är så många. Icke desto mindre finns det många teorier och misstankar.

Tyvärr kommer denna kunskap inte alltid till kännedom för dem som skulle ha nytta av den. Likaså finns stora brister i det tvärvetenskapliga samarbetet vilket gör att kopplingar inte alltid görs mellan individuella upptäckter. De tvärvetenskapliga kontakterna är alltför outvecklade mellan exempelvis forskare inom miljömedicin och praktiker inom allmänvården. Nya tvärvetenskapliga fora och program skulle säkerligen bidra till både kunskapsupbyggnad, minskat mänskligt lidande och lägre socioekonomiska kostnader. Vi anser att regeringen därför bör utreda och föreslå hur ökad kunskap kring ohälsa på grund av exponering för kemikalier i vardagsmiljö kan tillföras eller öka hos primärvården och i främsta rummet hos berörd läkarkår. Detta bör riksdagen ge regeringen till känna som sin mening.

Ett viktigt steg i detta arbete vore att kartlägga vilka naturfrämmande ämnen som regelbundet återfinns i människors blod eller vävnad, i synnerhet hos kvinnor i barnafödande ålder och hos barnen. Det finns idag ingen utbredd kunskap inom läkarkåren om förekomsten av sådana ämnen hos patienter och därmed små möjligheter att se mönster och möjliga kopplingar mellan exempelvis allergier och förekomsten av ett visst kemiskt ämne hos patienten.

En utbredd och uthållig sådan kartläggning genom hälso- och sjukvården skulle kunna bidra väsentligt till vetenskapliga framsteg liksom till att diagnostisera orsaker till vissa symtom hos individen. Riksdagen bör därför ge regeringen till känna att analyser för persistenta och bioackumulerbara ämnen, liksom ämnen som anses vara cancerogena, mutagena eller reproduktionsstörande, bör genomföras brett, framför allt hos kvinnor i barnafödande ålder och hos barn. Sådana analyser bör kunna göras i samband med rutinmässiga undersökningar och blodprov. Regeringen bör få i uppdrag att föreslå hur ett sådant analysprogram skall utformas.

Kostnadsberäkningar

Det andra ämnet i fokus handlar om mänskligt lidande och kostnader. Eftersom samband mellan kemiska ämnen och hälsoeffekter är oerhört svåra att bevisa finns det ont om uppgifter över vilka kostnader kemiskt orsakade hälsoproblem medför. Det finns dock beräkningar från seriöst håll. På uppdrag av Kemikalieinspektionen har forskare vid Kungliga Tekniska högskolan i Stockholm räknat fram en uppskattning. Man säger att cirka fem procent av den totala sjukdomsbördan, inklusive cancer, och en lika stor del av sjukvårdskostnaderna orsakas av kemisk förorening.

För EU femton innebär detta cirka 130 000 fall av cancer per år. Den internationella FN-organisationen ILO anser att 439 000 arbetare avled till följd av kemikalieexponering under 2003 och att 35 miljoner människor idag lider av arbetsskador orsakade av kemikalier. För Sveriges del innebär kemikalieexponeringen 2 400 fall av cancer varje år och 23 500 fall av astma, allergi eller överkänslighet.

Fel! Okänt namn på

Bortsett från det mänskliga lidandet är dessa siffror naturligtvis förknippade med stora kostnader. Kanada är ett av de få länder där man har gjort sammanställningar över de socioekonomiska konsekvenserna av kemikalieexponeringen. I USA räknar myndigheter med sjukvårdskostnader på mellan 50 och 60 miljarder euro per år från bara en del av de sjukdomar som orsakas av kemikalier. EU-kommissionen beräknar att sjukvårdskostnaderna för de kemiskt orsakade allergierna inom EU femton uppgår till 1,4 miljarder euro per år. Om man utgår från den skattning som gjorts av Kemikalieinspektionen orsakar exponeringen sjukvårdskostnader på över 10 miljarder kronor per år i Sverige. Till denna siffra skall läggas andra ospecificerade socioekonomiska kostnader.

Vem betalar

Det mänskliga lidandet och de kostnader som orsakas av exponeringen för farliga ämnen är alltså stora. Sedan decennier har man i miljösammanhang talat om vikten av att tillämpa principen om att förorenaren betalar, den så kallade Polluter Pays Principle, eller PPP. Principen antogs av det globala samfundet vid miljökonferensen i Rio de Janeiro 1992. Tanken är självklar. Den som förorenar skall också betala kostnaderna för föroreningen. Detta är dels en fråga om rättvisa, dels om att internalisera kostnader. Om de kostnader som orsakas av en verksamhet drabbar verksamheten kommer utövarna att söka mindre skadliga produktionsmetoder.

PPP är som sagt en självklarhet idag inom en rad områden, men inte vad gäller produktion, användning och diffus spridning av kemikalier. Idag står samhället för de kostnader som orsakas av kemikalieindustrins tillverkning och spridning av farliga ämnen. Detta medför dels att samhället drabbas av stora kostnader som egentligen borde bäras av en enskild sektor, dels ett minskat incitament för industrin att utveckla och använda säkrare alternativ.

Den internationella och av Förenta nationerna understödda organisationen IPEN (International POP:s Elimination Network, som är en internationell organisation som arbetar med stöd till länder i avvecklingen av POP:s, persistent kemisk förorening, i enlighet med Stockholmskonventionen) har föreslagit skapandet av globala mekanismer för att internalisera de socioekonomiska kostnaderna av farliga ämnen. IPEN förespråkar att nationella regeringar inventerar vilka kostnader som orsakas av kemikaliespridningen och utarbetar program för vilka styrmedel som kan inrättas för att kostnaderna skall internaliseras av kemikalieindustrin. I enlighet med detta bör riksdagen uppdra åt regeringen att genomföra en heltäckande utredning av de socioekonomiska kostnaderna orsakade av kemikalier och föreslå verktyg för hur dessa kostnader skall betalas av den kemikalieproducerande sektorn. Detta bör riksdagen ge regeringen till känna som sin mening.

Nystart för en svensk politik?

Mycket av vad som sägs ovan om kemikaliernas spridning, påverkan och risker har sagts tidigare av andra. Regeringen förde liknande resonemang när man i slutet av 1990-talet drog upp riktlinjerna för den nya svenska kemikaliepolitiken. Man tillsatte en av de mest experttyngda kommittéer som någonsin har arbetat med frågan, gick igenom hela problembilden och formulerade en vass politik som en gång för alla skulle ta tag i problemet.

Klokt nog valde man därefter att arbeta på två fronter. Dels skulle den nya kemikaliepolitiken förankras i Sverige genom en proposition. Så skedde också. År 2001 antog riksdagen proposition 2000/01:65, Strategi för giftfri miljö, där en helt ny politik lades fast. Grunden för den nya politiken var inget mindre än ett paradigmskifte. På forskares och experters inrådan sades att kunskapen om effekterna av kemiska ämnen är så liten, och förekomsten av dem så stor, att vi inte längre kan tala om säkra gränsvärden. Den enda säkra nivån för kronisk exponering för farliga ämnen är noll.

Utifrån detta föreslog regeringen i sin proposition tre avgörande saker som tillsammans skulle säkerställa nollnivåer till år 2020. För det första skulle det bli tillverkarnas skyldighet att undersöka sina ämnen. Om ett ämne inte har undersökts skall det inte få tillverkas eller säljas. För det andra skulle ämnen med farliga egenskaper, det vill säga ämnen som bryts ned långsamt och som lagras i fettvävnad, inte få tillverkas eller säljas. För det tredje skulle tillverkare och användare vara skyldiga att informera konsumenterna om vilka ämnen som ingick i produkten och vilka risker det kunde innebära.

I maj 2001 antog riksdagen propositionen och Sverige fick som första land i världen en kemikaliepolitik som med någon trovärdighet kunde sägas innebära ett skydd för människors hälsa. Så mycket mer verkar dock inte ha hänt i Sverige sedan propositionen antogs. Den politik som lades fram och godkändes av riksdagen har inte tillämpats. Regeringens strategi synes ha varit att undvika konflikter med EU genom att inte börja tillämpa den nya svenska strategin.

EU:s kemikaliarbete – Reach

Förvisso står detta även att läsa i propositionen. Under flera av de åtgärder som föreslås skriver regeringen att man prioriterar att arbeta med frågan inom EU. Efter riksdagens beslut att godkänna den nya svenska politiken uttryckte regeringen också att man inte såg strategin som gällande svensk politik utan mer som en ”position” inför förhandlingarna om politiken i EU.

Följaktligen drev Sverige, till att börja med framgångsrikt, att även EU:s kemikaliepolitik skulle reformeras. Med den svenska politiken som förebild hade EG-kommissionen skapat ett förslag till en kemikaliepolitik inom EU, Reach (Regulation, Evaluation and Authorisation of Chemicals). I februari 2001 – samtidigt som den svenska regeringen lade fram propositionen om en ny kemikaliepolitik – presenterade Margot Wallström EG-kommissionens

Fel! Okänt namn på

förslag till ny EU-politik. I allt väsentligt byggde förslaget på samma tankar och principer som den svenska strategin för en giftfri miljö även om Reach redan i detta skede var något urvattnat i jämförelse med sin svenska förlaga.

Sedan dess kan Miljöpartiet konstatera att mycket förorenat vatten har runnit under många broar, i synnerhet kanske i Bryssel. Dessvärre ersattes regeringens politik med angrepp på två fronter – nationellt och inom EU – av en alltför ensidig fokusering på EU-arbetet. I Sverige har inte mycket hänt sedan riksdagen antog den nya politiken. Sverige kan sägas ha en ny, progressiv kemikaliepolitik som ligger i regeringens byrålädor.

Antagandet av Reach i EU har gått trögt, för att uttrycka sig lindrigt. Motståndet från kemikalieindustrin och från vissa medlemsstater har varit massivt. Frågan är om det någonsin har bedrivits en lika stark lobbykampanj mot ett lagförslag. Förslaget till en kemikaliepolitik i EU har vattnats ur allt mer och idag är det närmast att betrakta som ett totalt misslyckande. Förmodligen kommer Reach att bli en blek skugga av det ursprungliga utkastet. Miljö- och konsumentgrupper talar om att Reach befinner sig i fritt fall. I många avseenden är förslaget idag sämre än den kemikaliepolitik som fanns i Sverige innan strategin för en giftfri miljö antogs.

Delvis beror det misslyckande som nu sker inom den svenska kemikaliepolitikens område på att det betraktas som en miljöfråga, som under senare år fått en allt lägre status hos såväl regeringen som inom EU. Denna nedprioritering av miljöfrågor har accelererat med EU:s utvidgning, den nya EG-kommissionen och den nya sammansättningen av EU-parlamentet efter valet 2004.

Även om allt fler ser kopplingen mellan miljöfrågorna och folkhälsa är det fortfarande en majoritet som saknar den insikten. Miljöfrågorna ses lite grand som lyxfrågor och åtgärder som har stor betydelse för andra delar av samhället, inte minst hälsosektorn, uteblir. Detta gäller förvisso inom Sverige, men i än högre grad inom EU.

Bakslag hotar för miljö och hälsa

Miljöpartiet vill därför lyfta fram att utvecklingen på miljöområdet är central även för utvecklingen inom andra områden, i detta fall folkhälsoområdet. När den nationella folkhälsokommittén diskuterade nationella politiska målsättningar inom hälsoområdet valde man att underordna sig andra politiska mål för att undvika en dubbel målstruktur. Man sade till exempel att utvecklingen inom folkhälsoområdet är direkt kopplad till uppfyllandet av de nationella miljömålen, särskilt miljömålet Giftfri miljö. Uppnåendet av detta miljömål är i sin tur helt beroende av implementeringen av en kemikaliepolitik med avsevärt högre skyddsnivåer än de som finns idag. Miljöpartiet anser därför att riksdagen bör klargöra och tydliggöra för regeringen att utvecklingen inom folkhälsoområdet är beroende av en framgångsrik politik på kemikalieområdet och att nya ansträngningar måste göras för att inrätta en hög skyddsnivå.

Fel! Okänt namn på

Idag vet vi att Reach troligtvis inte kommer att leda till de förbättrade skyddsnivåer för folkhälsan som var meningen från början och som såväl vi som den svenska regeringen satsade på. I värsta fall och inom vissa områden ser det till och med ut som om Reach kommer att försämra skyddet; enligt Kemikalieinspektionens generaldirektör kommer EU att få västvärldens mest slapphänta regler mot nya kemikalier. Det nya regelverket i EU kommer alltså inte att vara ens i närheten av att uppfylla de krav som riksdagen har ställt genom strategin för en giftfri miljö och som folkhälsomålet vilar på. En viktig del av regeringens strategi, eller kanske regeringens hittills enda strategi, för att uppnå en högre skyddsnivå har därför drabbats av allvarliga bakslag, och genomförandet av målet är allvarligt hotat.

Samtidigt är lagstiftningen inom EU, och därmed den slutliga utformningen av Reach, av stor betydelse för möjligheterna att bedriva ett politiskt arbete med höga målsättningar i Sverige. Även om Reach idag är kraftigt urvattnat i förhållande till sin ursprungliga utformning är det viktigt att rädsla vad som räddas kan i den nedåtgående spiralen. Miljöpartiet anser därför att regeringen bör öka sina ansträngningar att politiskt påverka innehållet i Reach så att ambitionsnivån för skydd återupprättas eller bibehålls så hög som möjligt, och att det nya regelverket i EU ger utrymme för enskilda medlemsstater att ha högre krav än de EU fastställer. Sådana insatser bör göras på alla nivåer men i synnerhet bör resurserna stärkas hos de svenska myndigheter och organisationer som arbetar i denna riktning på den internationella arenan. Detta bör riksdagen ge regeringen till känna som sin mening.

Nya ansatser

Att knyta upp den svenska kemikaliepolitiken så ensidigt till EU var kanske inte så välbetänkt. Mycket värdefull tid har förlorats och nu gäller det som sagt att rädsla vad som räddas kan inom Reach. Sverige måste nu agera på andra sätt för att uppnå de mål som beslutats av riksdagen. Att formulera nya strategier för att nå de av riksdagen beslutade målen är en viktig övergripande uppgift av stor angelägenhet. Det kan vara att gå före på egen hand eller genom samarbete med andra nationer som eftersträvar en högre skyddsnivå. Nya strategier måste formuleras för hur regeringen tänker uppnå de mål som anges i Kemikaliestrategin för giftfri miljö. Detta bör riksdagen ge regeringen till känna som sin mening.

Delmål 1

Ett av de viktigaste och mest brådskande mål som anges i strategin är delmål 1, att vidta åtgärder för att säkerställa att det senast 2010 skall finnas uppgifter om egenskaperna hos avsiktligt framställda eller utvunna kemiska ämnen som

Fel! Okänt namn på

hanteras på marknaden. Detta delmål är även centralt för möjligheterna att nå flera av de nationella miljömålen.

Regeringen har nu endast fem år på sig att nå detta mål och den huvudstrategi som använts – att invänta en kemikalielagstiftning på EU-nivå – har misslyckats. Vi anser därför att riksdagen bör ge regeringen till känna som sin mening att det är särskilt angeläget att utveckla nya strategier och vidta nationella åtgärder för att nå delmål 1 i strategin för en giftfri miljö och uppmana regeringen att snarast återkomma med förslag till hur detta ska ske.

Substitution

Lyckligtvis har Sverige tidigare varit förhållandevis aktivt när det gäller att utveckla skyddet mot farliga ämnen. Kunskap och erfarenheter från tidigare arbete finns därmed tillgängligt hos regering och myndigheter och kan användas till gagn för effektivitet i det fortsatta skyddsarbetet. Ett av de verktyg som utvecklades i Sverige under 1980- och 1990-talen var den så kallade substitutionsprincipen eller produktvalsprincipen.

Denna princip anger att användare av kemiska ämnen skall välja det mindre farliga ämnet, eller helst ett ofarligt ämne, då sådana alternativ finns. Principen tillämpades med viss framgång i Sverige men har sedan mitten av 1990-talet inte praktiserats från myndighetshåll. Denna princip lyfts fram som ett viktigt verktyg i Kemikaliestrategin för giftfri miljö och den har funnits med i Reach, även om den i allt väsentligt har vattnats ur därifrån.

Att åter börja tillämpa denna princip i Sverige är angeläget eftersom det kan ge stora effekter på kort tid. Erfarenheterna finns redan. Riksdagen bör därför ge regeringen till känna som sin mening att Sverige snarast möjligt i enlighet med proposition 2000/01:65, Kemikaliestrategi för giftfri miljö, börjar tillämpa principen om lagstadgad substitution av farliga kemiska ämnen då mindre farliga eller ofarliga ämnen finns tillgängliga.

Konsumentinformation

I väntan på att kraftfullare styrmedel skall få genomslag är det också av stor vikt att medborgarna görs medvetna om problembilden och ges möjlighet att utöva sin möjlighet att påverka genom den så kallade konsumentmakten. Idag finns ingen märkning överhuvudtaget på produkter som innehåller farliga ämnen eller som ger upphov till farliga ämnen vid produktion, användning eller i avfallsledet.

Riksdagen har i Kemikaliestrategi för giftfri miljö angivit att detta är ett oacceptabelt förhållande. Medborgare måste ges rätt att veta vad som ingår i de produkter man köper och vilka risker det kan vara förknippat med att exponeras för varan ifråga. Därför bör riksdagen ge regeringen tillkänna som sin mening att Sverige i enlighet med proposition 2000/01:65 snarast vidtar åt-

Fel! Okänt namn på

gärder för att konsumenter skall ges tillgång till information om varors innehåll av ämnen med farliga egenskaper och huruvida varan ger upphov till användning eller produktion av farliga ämnen i tillverknings-, användnings- eller avfallsledet.

Stockholm den 5 oktober 2005

Maria Wetterstrand (mp)

Peter Eriksson (mp)

Jan Lindholm (mp)

Barbro Feltzing (mp)

Lotta Hedström (mp)

Ulf Holm (mp)

Mona Jönsson (mp)

Yvonne Ruwaida (mp)

Karin Svensson Smith (-)

Lars Ångström (mp)

Åsa Domeij (mp)

Leif Björnlod (mp)

Gustav Fridolin (mp)

Helena Hillar Rosenqvist (mp)

Mikael Johansson (mp)

Claes Roxbergh (mp)

Ingegerd Saarinen (mp)

Mikaela Valtersson (mp)